

Надія Мориквас

ТУГА ЗА ЯСНОБАЧЕННЯМ: “Вікна застиглому часу” Ю.Винничука

Буває, твори перевищують своєю популярністю автора. Скажімо, чи багатько людей знає ім'я сучасного художника, який створив картину “Світ kota”? Вона експонувалася у Львівській картинній галереї років з двадцять тому. Та всі мої друзі й приятелі пам'ятають її! Згадайте: серед росянок, квітів і зел ходить кіт. Його очі, немов квітки або маленькі сонця, а він сам — як одна з тих рослин. Це його світ. Це світ зблизька, він був і нашим світом, коли ми були малими дітьми.

На відміну від “невідомого” художника, ім'я Юрія Винничука випереджає його твори. Тут популярність імені абсолютна. Ми читаємо Винничука, що б він не написав. Але його книжка прози “Вікна застиглому часу” (Л.: Піраміда, 2001) — несподіванка для багатьох, кому відоме тільки нинішнє обличчя письменника. Це його “світ kota”! Його дитинство, яке, виявляється, пощастило зберегти під шкаралущею досвіду. Він усіх обманув! Але який це грандіозний обман! Від автора станіславських оповідей до львівських обсервацій — відстань величиною з океан. Можливо, воно так і є навіть у часовому вимірі, — адже до цієї книжки прози увійшли деякі оповідання з першої збірки “Спалах” (1990), а написані значно раніше (до 1985 р. Винничук не мав жодної книжки). Але ж не було в першій книжці чудового оповідання “Таргани”, яке автор визнає своїм найщемкішим спогадом з дитинства...

Малий Винничук постачав ясенюх жуків і тарганів для своєї бабці, котра використовувала їх для виготовлення чудодійних ліків. У ті часи таргани тільки завойовували наші терени разом із “визволителями” зі сходу. Тому називались москалями. Бабця сушила “москаликів”, кришила до них розпечені каштани, листя любистку й березові бруньки, заливала водою і настоювала на сонці. “За цим трунком найбільше питали дівчата і молоді жінки”.

Очевидно, онук почував себе підручним чарівниці, мимоволі він став причетним до долі тарганів і, певно, навчився розуміти їхню мову. Найбільше їх було в халупі старого осиротілого Гершелю, єдиного, хто зостався живий від великої родини, загиблої в гетто, — він опікувався ними, як добрий володар підданими. Малий повертався до бабці з порожніми руками, та з враженою уявою й головою, повною Гершелювих премудростей... (Гершель ще вимінював в селян різне шмаття на глиняні свищики. Чи не той це міняйло з раннього Винничукового вірша “Свищик”? “Свищик, який переживе нас”. Але це вже — доросла метафора. Саме там — на межі наших великих бажань і дорослого скепсису — закінчується дитинство).

Чим же закінчилася історія з торгом за тарганів між бабцею-чарівницею і старим Гершелю? Бабця не тільки припинила комахотерапію, а й віддала Гершелю всіх препаратів “мучеників” в їх “золотих домовинах” (банках, залитих олією).

...Насправді Юркова бабця була, певно, доброю цілителькою, а ще — проколювала дівчатам вушка. Все це приносило до родинного бюджету помітну лепту. Справжньою ж чарівницею була її приятелька Розалія, до якої бабця ходила “на консультації”. Часом — у супроводі онука. Малий ріс кмітливим хлопчиком (самі знаємо, до чого він доріс), тому йому вдавалося спостерегти несусвітні речі: господиня сидить на дереві й розганяє хмари — вітер лопоче усіма її сімдесятьма сімома спідницями; потім, мов яблунева пелюстка, опускається й запрошує їх до хати, обвішаної пучками трав і таємниць. Одну з них малий і спробував розгадати. Чим усе це скінчилося — прочитайте в книжці.

— Це неправда, що Винничук боїться жінок! — хотілося мені заперечити, коли хтось (здається, то був Василь Габор) висловив таке припущення на презентації “Вікон ...” у львівській Золотій Залі. Бо ж змалку Юрася оточували добрі й мудрі жінки, це вони вчили його розуміти світ зблизька. Всі вони були всуціль незвичайні, та ще й чарівниці, то хто зна, можливо, побожний острах, змішаний із захопленням, поселився навіки у Винничуковому серці. Такі почуття міг зародити в хлоп'ячій душі той же солом'яний

капелюшок тети Амалії: “Вибираючись до міста, тета оздоблювала свою велику кудлату голову солом’яним капелюшком, на якому красувалися різноманітні овочі, ярина й квіти. Було там всього по одному: яблуко, грушка, абрикос, персик, кавун, диня, гроно винограду, а ще вишні й черешні, знайшлося місце і для моркви, петрушки, сапери, зеленого горошку... а просто над носом тети звисала велика тлуста трускавка. Цей капелюшок був разом з тим легусінким, як пір’їнка, і тета мусила його навіть пришпилювати до волосся, щоби вітер не здухав”. Уявляєте? Хіба цим можна не захоплюватися? Тим більше, що овочі й фрукти на тетиному капелюшку виглядали настільки правдоподібно, що приваблювали бджіл і різних кузьок, а малому хотілося спробувати їх на смак...

А ще тета Амалія пекла дивовижний перекладенець аж із восьми тоненьких плячків, перемашених усякою всячиною. То був справжній ритуал, в саду на дерев’яному замшілому столі. Це було дійство. Майбутній гурман Юрась Винничук, принохуючись до запахів, усе запам’ятав й описав у цій, без сумніву, найпоетичнішій новелі книжки, яка так і називається “Перекладенець”. Найбільше його вражав перший плячок, “засмажений до золотавої шкуринки, весь у заглибинках і малюсінких горбиках, наче поверхня Місяця, але схожий більше на старовинні мапи світу з чудернацькими контурами і фантастичними архіпелагами”.

Нас так лякає “на тому світі” чи “з того світу” і “не від світу сього”. А Юркова бабця вишивала картину як інший — той світ, легко переміщаючи людей, тварин і рослини з одного виміру в інший. Варто було їй вишити щось чи когось, як це зникало з нашого видимого світу, а випоре з полотна — поверне на землю... З мого вікна видно церкву, яка будується, — вона ще не живе нашим світом, бо я ще пам’ятаю цей пейзаж без неї. Часом спросоння, глянувши у вікно, дивуюся — здається, бачу її вперше. Аж раптом серед зарості дерев, що покривають горизонт, бачу: мов іграшкові, машини на залізничному мості — вони рухаються. Я знаю цей міст — ландшафт оживає, церква поволі вписується в нього.

Ну що із того, що сюжет про картину, в яку можна ввійти і піти маленькою стежкою (чи алеєю, чи дорогою) в глибину чогось невідомого, але й ніби знайомого, бо, можливо, — це дорога в себе самого, — що із того, що цей сюжет мандрує від однієї літератури — до іншої?! Він щоразу — як одкровення, бо все це з нами траплялося.

А дерев’яні манекени в кравецькій майстерні вуйця Олеся, покійного чоловіка тети Амалії?! “То все були молоді люди з випеченими ніжними пальчиками, тонкокісті й фігурові”, із застиглими незмінними усмішками. Ясна річ, манекени часом міняють пози, усмішки й оживають. Ця тема теж знайома, скажете ви. Але не тільки з літератури. Хіба вам не траплялося натикатися раптом на уважний погляд манекена, аж вам ставало моторошно?..

Дитиною ви б не злякалися. Та не всім щастило в дитинстві так, як Винничукові, який мав вуйця-кравця і бачив живих манекенів. Дитячі відкриття — на рівні очей і носа і, звісно, душі — то небачені (бо побачені вперше) істинні речі, які доросла людина робить звичайними до неможливості. Ці “Вікна застиглого часу” — якийсь такий досвід людської душі, що його лише ліниві забувають. Це досвід нашого перебування на Землі дітьми, коли ми набагато істинніше відчували світ. Наділяли речі і людей — звичайних наших сусідів — якимись незвичайними прикметами. А хіба кожний не інакший? (І ці інакшості — до безконечності, хіба це — не чудо?! Недаремно люди так злякалися клонування: адже воно означає кінець цього чуда, кінець світу). Та ми з роками втрачаємо свій дар яснобачення.

Прочитайте Винничука! Він цей дар не розгубив. Це — перша книжка із повного зібрання його творів, котре почала видавати Літературна агенція “Піраміда”. Уже вийшла й друга — “Місце для Дракона” — фантастика тощо. Талант Винничука багатогранний, і кожна наступна книжка буде іншою, там, можливо, з’явиться більше інтелекту й дорослих викрутасів, ніж серця... Для мене особисто “Вікна застиглого часу” залишаться найкращими.

м. Львів

Слово і Час. 2003. №6